

ervaringen naar bezet gebied smokkelen die begin december in het illegale blad *Ons Volk* gepubliceerd werd. 'Ik meld mij', aldus dit relaas,

'ingevolge oproep op 7 mei in het kamp te Amersfoort . . . Word dezelfde dag om 6 uur 's avonds met 600 man tegelijk¹ op transport gesteld, bestemming onbekend. Met 30 man in een veewagon, 24 uur lang zonder eten, in de hoek een ton met zand. Eenmaal slechts, in Hannover, even uitstappen om behoeften te doen en te drinken. Zaterdag 8 uur 's avonds eind van de reis Altengrabow, kamp van de SS (Super Schoften).² Een kop slappe thee, nog geen eten. Zondagmorgen nog altijd geen eten. We moesten eerst ontluisd worden, d.w.z. we krijgen een douche en onze kleren en dekens worden gegast. Eindelijk 's middags een liter vrij dikke, behoorlijke aardappelsoep met groenten en om 4 uur 300 gram brood. Dit was drie dagen ons menu.

De eerste dag vertelde ons de *Hauptmann*, dat wij hier waren gebracht ten dienste van de *Arbeitseinsatz*, wij moesten meehelpen de Bolsjewieken te bestrijden. Wij konden ons bij hem vrijwillig melden voor dit doel en behoeften maar wat te ondertekenen. Natuurlijk meldde zich niemand.

's Maandags werden wij opnieuw verzocht te tekenen, wie weigerde ging voor straf naar de kwikmijnen. 'Vrijwilligers voor!' Niemand verroerde zich. Woedend jaagden ze ons de barak in.

Dinsdag weer appèl. Vrijwilligers vóór, wie niet vrijwillig tekent, krijgt de kogel. Maar niemand kwam naar voren. Wij beroepsmilitairen hadden ons standpunt bepaald overeenkomstig onze Nederlandse begrippen van eer en trouw. Eén van ons waagde de opmerking, dat die hele arbeidsverplichting van krijgsgevangenen tegen de Conventie van Genève inging. Hij kreeg ten antwoord: '*Judenlique, haben wir nichts mit zu tun.*'

Ik vergat te zeggen dat drie dagen na ons een tweede contingent van 600 Nederlanders uit Amersfoort arriveerde.³ Welnu, van de 1 200 militairen was er geen die zwak was. Nu niet, maar ook later niet, toen de beulsknechten de hongerdood zaaiden tussen onze jongens. Na de derde weigering werden wij (namelijk) uit het eerste kamp overgebracht naar het strafkamp in Altengrabow, eveneens onder SS-leiding staande, en hier begon men een hongercampagne die in twee-en-een-halve maand tijds 200 Nederlandse jongens het leven kostte. Van 105 overledenen voeg ik hier een kopielijst bij.

. . . De huisvesting was in een paardenstal, geen stro maar houten planken dienden ons tot bed, onze dekens hadden ze ons afgenomen, evenals onze burgerkleding, inclusief lage schoenen. Onze kleding bestond uit afgekeurde smerige Belgische of Russische uniformen zonder overjas. Wij hadden veel te lijden van luizen en vlooiën.⁴

¹ Het waren er in werkelijkheid ca. 500. ² Altengrabow was wel degelijk een *Wehrmacht*-kamp. ³ Het waren er in werkelijkheid ca. 450. ⁴ *Ons Volk*, 3 (dec. 1943), p. 5-6.